УДК 82-131

Г.Р. Хөсәенова

ДАСТАННАРДА ЖАНР АТАМАСЫНДАГЫ ТӨРЛЕЛЕК МӘСЬӘЛӘСЕ ӘДӘБИЯТ ҺӘМ ФОЛЬКЛОР ЯССЫЛЫГЫНДА

Статья посвящается проблеме разнородности жанровых названий в татарском романическом наследии. Объектом исследования статьи выступают рукописные и печатные тексты татарских дастанов на любовную тематику, как фоновые тексты привлекается также эпос героического характера. Автор проводит обзор всех зафиксированных в текстах книжно-письменных эпос-дастанов терминов, употреблявшихся в качестве названия жанра дастан; обращает внимание на активное фигурирование до начала XX века таких названий, как «китап», «кыйсса», «алькыйсса», «хикаят», «хикая». Подобный синкретизм жанровых названий по отношению к романическим дастанам автор оценивает как явление, характерное для определенного периода татарского фольклора и литературы. Как первоисточник автор в первую очередь обращается к дастанным текстам, хранящимся в Центре письменного и музыкального наследия ИЯЛИ имени Г. Ибрагимова АН РТ.

Ключевые слова: романический дастан, взаимовлияние, фольклорный и литературный процесс, книжно-письменный эпос, текст.

The article is devoted to the problem of the heterogeneity of genre names in the Tatar romance heritage. The object of the study of the article is the handwritten and printed texts of Tatar dastans on love topics, as background texts, the epic of a heroic nature is also involved. The author reviews all the terms recorded in the texts of the book-written epic dastans that were used as the name of the dastan genre; draws attention to the active figure of such names as «kitap», «kyissa», «alkyissa», «hikayat», «hikaya» until the beginning of the 20th century. The author assesses such a syncretism of genre names in relation to romance dastans as a phenomenon characteristic of a certain period of Tatar folklore and literature. As a primary source, the author first of all refers to the dastan texts stored in the Center for Written and Musical Heritage of the G. Ibragimov Institute of Language, Literature and Art of the Tatarstan Academy of Sciences.

Keywords: romance dastan, mutual influence, folklore and literary process, book-written epic, text.

Эпос жанры тарихында төрки эпос һәм Борынгы Көнчыгыш әдәбияты традицияләрен туплаган татар дастаннары үзенә бер әһәмиятле урын биләве белән характерлана. Бүген фәндә татар халкының мондый әсәрләренә карата «эпос» һәм «дастан» терминнары параллель кулланылса да, фарсы әдәбиятының тирән йогынтысын кичергән төрки халыкларның күпчелегендәге кебек, татарларда да «дастан» атамасының популярлыгы зуррак. Дастан дип гадәттә катлаулы сюжетка, вакыйгалылыкка корылган, тормыш һәм чынбарлыкны күпкырлы һәм киң эпик сурәтли торган, стиле белән күбрәк

чәчмә я катнаш, шулай ук шигъри типтагы бик зур күләмле әсәрне атап йөртәләр. Тематикасы да киң – каһарманлыктан башлап мәхәббәт маҗараларын тасвирлауга кадәр. Дастан чичән-импровизаторлар тарафыннан халык алдында башкарыла торган булган.

Идел буе татарлары иҗатындагы дастан әлеге төшенчәнең гомум кабул ителгән мәгънәсеннән дә, әдәби жанрны аңлата торган мәгънәсеннән дә аерыла. Чынлыкта казан татарлары эпос-дастаннары – чичән-импровизатор башкаруыннан ераклашкан, шул ук вакытта, күпләгән вариантта таралган булулары сәбәпле, аерым авторның оригиналь дастан-поэмасы дип тә билгеләп булмый торган язма төр иҗат. Татарларга хас мондый әсәрләрне китаби дастаннар дип атап, аларны әдәбият һәм фольклор чигендәге әсәрләр буларак тикшерү кабул ителгән. Бу мәсьәләгә татар галимнәренең мәгълүм карашлары, махсус хезмәтләре бар, мәсәлән, филология фәннәре докторы Л.Х. Мөхәммәтҗанованың шушы өлкәгә багышланган махсус монографиясе дөнья күрде [Мухаметзянова, 2014].

Китаби дастаннар арасында иң зур күпчелекне романик характердагы иҗат үрнәкләре алып тора. Хәлбуки бу әсәрләр татар әдәбияты белемендә дә, фольклористикада да дастан дип аталып йөриләр, соңгырак чорда аларга карата тагын да төгәлрәк *китаби романик эпос-дастаннар* дигән термин куллану активлашты. Урта гасырлар кулъязмаларыннан алып XX гасыр башынача китап булып басыла килгән мондый әсәрләр эчтәлеге һәм жанр билгеләре белән романик китаби дастаннар дип аталырга хаклы. Әмма язмада теркәлеп безнең көннәргә килеп җиткән, ике гашыйкның үзара мәхәббәте темасына багышланган әлеге истәлекләрнең чыганактагы үзатамасы күп очракта дастан дип түгел, ә бөтенләй башкача яңгырый. Язучы-күчерүче тарафыннан аларның үз чорында бүгенге термин белән аталмаган булуы табигый. Кулъязмаларда һәм басма китапларда теркәлгән мондый әсәрләр «дастан» дип, күбрәк «кыйсса», «хикәя», «хикәят», «намә» дигән исемнәр белән дә билгеләнгәннәр, ягъни «дастан» сүзенә синоним булырдай терминнар белән аталганнар. Хәтта бер үк сюжетка корылган әсәрләрне төрле чыганакта төрле жанр исеме белән атау очрый, татар дастаннары теркәлгән язма чыганаклар өчен бу закончалыклы һәм үтә гадәти күренешкә әйләнгән була.

Дастаннарның, шул исәптән романик дип билгеләнә торганнарының чыганакта ничек аталган булуларын барлап, аларга күзәтү ясап, әдәби процесста бу атамаларның динамикасын ачыклау һәм әлеге терминнарның кулланылыш сферасын билгеләү бик мөһим. Төрле чыганакта очрап торган мондый төрлелекне бер проблема астында тикшерү әлеге төшенчәләрнең тәңгәллек кимәлен ачыкларга ярдәм итәчәк.

Билгеле бер чор татар әдәбиятының шигъри жанрларында «кыйсса», «дастан», «намә», «рисалә», «хикәят», «китап» һ.б. атамалар төрлелегенә игътибар итеп, Ә.М. Шәрипов болай ди: «XIII–XIV гасырларда төрки-татар әдәбиятында лиро-эпик характердагы шигъ-

ри әсәрләрнең жанр исемнәрен билгеләүдә төрлелек хакимлек итә, Урта гасырлар авторлары һәм күчереп язучылары жанр чикләрен бик җиңел атлап чыгалар» [Шарипов, 2001, с. 255]. Чыннан да, татар әдәбиятында һәм шулай ук фольклорда да жанрлар бүленешендә төгәл кагыйдәләргә ихтыяҗ әле XX гасыр башларына кадәр булмаган.

Хәзерге татар фольклористикасында халык эпосын дастан дип атау кабул ителгән булса да, халык биргән исеменә, ягъни үзатамасына мөнәсәбәттә караганда, казан татарлары үзләре мондый әсәрләрен чагыштырмача сирәк «дастан» дип йөрткәннәр. Бу сүзнең кулланылыш сферасы безнең көннәргә күбрәк кулъязмаларда килеп җиткән ядкярләргә кагыла, ягъни Идел буе татарларында «дастан» термины, жанрның үзе кебек үк, сөйләмә телдә актив яшәмәгән, ә бәлки китаби төшенчә булып килеп кергән. Мәсәлән, «Гайсә улы Амәт дастаны», «Чыңгыз хан нәселе турындагы дастан», «Аксак Тимер нәселе турындагы дастан», «Каһарман дастаны» – болар бар да язма истәлекләр, чыганакта ук аларның жанры «дастан» дип билгеләнгән. XVII йөз башыннан басмага теркәлгән романик характердагы эпик әсәрләрнең исә «дастан» дип күрсәтелгәннәре «кыйсса», «хикәят», «китап» сүзләре аша яисә гомумән әсәр исемен генә күрсәтеп тәкъдим ителгәннәренә караганда бик аз күзгә чалына [Каримуллин, 1993]. Мәсәлән, XIX гасыр ахырында «Дастан Хәтәм тай» исеме белән басылган әсәр [Дастан..., 1892] һәм XX гасырның 40 нчы елларыннан дөньяга чыгарылган җыйнама «Идегәй»гә карата (Н. Исәнбәт варианты) шулай ук «дастан» атамасы кулланылуны исәпкә алмаганда, бу термин актив түгел. Бүген романик дастан исеме белән өйрәнелә торган мәхәббәт сюжетлы әсәрләр чыганакларда гомумән «дастан» дип билгеләнмәгән дип тә әйтә алабыз.

Фольклористика тарихына күз салсак, «дастан» сүзе беренче мәртәбә Галимҗан Ибраһимовның «Пролетариат әдәбияты турында» дигән хезмәтендә очрый [Мухаметзянова, 2014, б. 104]. Әлеге мәкаләсенең искәрмәсендә ул терминны Көнчыгыш әдәбиятына нисбәтән кулланып: «Безнең Шәрык әдәбиятларында буны (эпопеяны. – *Г.Х.*) дастан дип атыйк. Буңарчы «поэма» сүзен «дастан» диюебез хата иде», – дип әйтеп уза [Ибраһимов, 1978, б. 466]. Әмма биредә әле «дастан» бүгенге фольклористика һәм әдәбият белемендә кулланыла торган мәгънәдән шактый ерак. «Дастан» атамасының эчтәлеге татарларда даими үзгәрә барган. Бүгенге татар телендә дә бу сүз шактый киң мәгънәне сыйдыра. Әмма хәзерге татар фольклор фәнендә терминның тәгаен ачыкланган мәгънәсе – эпос-дастаннар төркеменә карый торган жанр атамасы буларак – соңгырак чорда кабул ителгән.

Шушындый ук төрдәге әсәрнең бераз җыйнаграгы чыганакларда «хикәят», ә кайвакыт «хикәя» дип күрсәтелгән. Болар халык тормышын, дастан дип билгеләнгән әсәрләрдәге кебек үк, эпик планда яктырталар. «Хикәят» үзатамасы белән күбрәк героик характердагы эпос-дастаннар аталган. Хикәят бер батырның туганнан алып үлгән-

чегә кадәрге тормышын сурәтли, шулай ук бер я берничә вакыйганы артык җәелдерми генә сөйләп бирә. Мәсәлән, «Нарык һәм Чураның хикәяте», «Хикәяте Күр углы солтан», «Баһадир шаһ хикәяте» һ.б. Терминның мәгънәсе гомумән бик киң һәм бу халык иҗаты әсәрләренә мөнәсәбәттә дә чагылыш тапмый калмаган. Бездә XX гасыр башында да әле әкиятне, мәзәкне хикәят дип атаган очраклар да юк түгел [Каримуллин, 1993, б. 15].

«Хикәят» үзе – гарәп сүзе, хикәяләү дигән мәгънәне белдерә, борынгы һәм Урта гасырлар Көнчыгыш әдәбияты термины. Энциклопедиядә аңа мондый аңлатма бирелә: «Якын һәм Урта Көнчыгыш, Көньяк-Көнчыгыш Азия, Идел-Урал буе халыклары әдәбиятындагы жанр. Эчтәлеге белән хикәягә, новеллага, мәсәлгә якын. Хикәят – татар әдәбиятында иң популяр жанрларның берсе» [Татар энциклопедия..., 2002, б. 787]. Ә «Зур энциклопедик сүзлек»тә (һәм «Россиянең зур энциклопедик сүзлег»ендә) әлеге әдәби терминның теләсә нинди, еш кына шигъри һәм прозаик әсәрне аңлатуы, тар мәгънәсендә аноним китаби прозаик эпос жанры булуы күрсәтелгән [Большой..., 2005, с. 1716]. Әмма биредә татар язма әдәбиятында «хикәят» дип басылган һәрбер әсәрнең дастан жанрына туры килмәвен искәртеп үтү дә зарур. Татар әдәбияты тарихында маҗаралы яки дини эчтәлекле, күбесенчә аноним, әмма әдәби характердагы язма хикәятләр дә булган [Мәҗмугыл..., 1994].

Эпос-дастанга (яки хикәят дип бирелгән әсәр сюжетына) әле моңа кадәр телгә алынмаган батыр турындагы яңа сюжет килеп кергән очракта да бездә әсәрнең аңа бәйле өлешен шул батыр исеме белән «хикәят» дип аерымлау гадәте булган. Мәсәлән, шул ук «Чура батыр»да «Хикәят Колынчак батыр», «Түләк китабы»нда «Хикәяте Бачман хан берлә Җаждар хан» дип аерымланган юллар, «Каһарман Катил»дә әсәрнең бер өлешен шул рәвешчә ассызыклау игътибарны җәлеп итә. «Таһир-Зөһрә» сюжетлы дастанының Сайади вариантында «Таһир хикәяте», «Хикәят. Ахырда Таһирның Маһымга бәкләрдән сәлам әйткәне» дип бирелгән өлешләр, мәсәлән, әсәрнең башка урыннарыннан үзенең стиле белән дә аерылып тора. Биредә андый өлешләр мәснәви формалы рифма белән язылган.

Әсәр эчендә төп сюжеттан үзенең гыйбрәтлелеге белән аерылып торган, чигенеш ясап алу тибындагы мөстәкыйль сюжетлы текстлар да күпвакыт «хикәят» сүзе астында китерелгәннәр, шуннан соң әсәр гадәттәге сюжет сызыгы белән дәвам иткән. Кайвакыт зуррак әсәрдән кечерәк сюжет аерылып чыгып, хикәят исеме астында аның әллә ничә кульязмасы мөстәкыйль әсәр сыйфатында популярлашкан булуы да билгеле. Әйтик, XVIII гасырның соңгы чирегендә Идел буе татарларында киң таралган «Хикәяте сычкан» исемле шигъри текст (бу текстның XVIII гасырның 80 нче елларында күчерелгән берничә кульязмасы билгеле. XIX гасыр уртасыннан төрле җыентыкларда дөнья күргән) «Мәче белән сычкан сугышы» дип аталган әсәрнең бер өлешен тәшкил итә.

Төрки эпоста күләмле әсәрнең чагыштырмача мөстәкыйль әллә ничә сюжеттан оешканлыгы мәгълүм. Казан татарлары дастаннарында билгеле бер өлешне хикәят дип аерып кую – шушы алымның чагылышы, Урта Азия төрки дастаннары традициясенең татар халык дастани мирасында әле югалып бетмәгән, әмма соңгырак чорга якынлашкан саен актуальлеген җуйган элементы. Гомумән дастан жанрына мөнәсәбәттә караганда «хикәят (хикәя)» сүзе безнең халык аңында күләмле дастанның бер өлеше, дастаннан кечерәк эпик әсәр дигән мәгънәдә ныгып урнашкан булган.

Күп кенә эпос-дастаннарыбыз «кыйсса» үзатамасы белән билгеле. Бу да, дастан, хикәят кебек, Көнчыгыш әдәби термины. «Татар энциклопедия сүзлеге»ндә аңа билгеләмә түбәндәгечә: «Кыйсса – гарәп сүзе, хикәя, тарихи вакыйга, риваять дигәнне аңлата. Шәрык әдәбияты һәм фольклорында эпик, кайвакытта лиро-эпик жанр. Кыйсса формасы һәм тематикасы белән дастанга якын, китаби һәм фольклор чыганакларына нигезләнә, героик, фантастик, әкияти һәм тарихи эчтәлектәге вакыйгаларны үз эченә ала...» [Татар энциклопедия.., 2002, б. 380]. «Кыйсса» сүзенең гарәп, фарсы һәм төрки телләрдә белдергән мәгънәләре шактый киң – бу телләрдә ул «еш кына хикәят, әкият, повесть, поэма, легенда, риваять, дастан, мәсәл һ.б. мәгънәләрдә кулланыла» [Әдәбият.., 2007, б. 92].

«Кыйсса» сүзе – казан татарлары эпос-дастаннарына карата халыкның аеруча яратып, бик актив кулланган үзатамасы. Бу сүз Идел буе татарларында Болгар шагыйре Кол Галинең атаклы «Кыйссаи Йосыф» поэмасы тәэсирендә популярлашкан булырга мөмкин, ягъни казан татарлары дастани иҗаты термины буларак халык теленә бу төшенчәнең XIII гасырдан да соңрак керә алмавы бәхәссез. XIX гасырдан татар әдәбиятында һәм фольклорында кыйссаларга ихтыяҗ бик нык артып, бу процесс XX йөз башынача дәвам итә. «Кыйссаи авык», «Кыйссаи Сәйфелмөлек», «Кыйссаи Бүз егет», «Таһир илә Зөһрә кыйссасы», «Кыйссаи Сәедбаттал», «Кисекбаш кыйссасы», «Кыйссаи Сәкам», «Кыйссаи Козы Көрпеш» – болар күпсанлы эпос-дастаннарның халыкта күбрәк «кыйсса» сүзе белән аталып йөргәннәре. Безнең халыкның кыйсса дип билгеләнгән дастаннары – күбрәк тезмә, шулай ук чәчмә һәм катнаш характердагы, романик сюжетлы әсәрләр. Хикәят-дастаннар белән чагыштырганда боларда индивидуаль иҗат билгеләре күбрәк чагыла, алар лирик шагыйрь йогынтысын күбрәк кичергәннәр. Һәрвакыт булмаса да, кыйсса-дастаннарыбызның сюжеты еш кына билгеле бер мәшһүр автор исеме белән мәгълүм поэмаларга барып тоташа. Бу – романик китаби дастаннарыбызның Борынгы Көнчыгыш әдәбияты белән тыгыз бәйлелегеннән килә.

Романик характердагы дастаннарда текстның шигъри өлешләре ахырында тезмә белән бирелгән юлларны «әлкыйсса» сүзе белән башлап китү традициясе бик еш очрый. Безнең карашыбызча, бу сүз лиро-эпик әсәр стилендә үзенә бер функция үтәү чарасы булган. Мәхәббәт сюжетына корылган «Таһир белән Зөһрә», «Ләйлә-

Мәҗнүн» вариантларында һ.б. әсәрләрдә бу алым бик еш кулланылганын ассызыклыйк.

Шул ук вакытта «кыйсса» исеме белән татар матбугаты әдәби әсәрләрне, дини эчтәлектәге текстларны, тәрҗемә әсәрләрен һәм хәтта риваять, легенда, мәзәк хәлләрне дә бастырган булуны искәртү мөһим. Шуңа күрә, чыганаклар белән эш иткәндә бүгенге караштан халык эпосы дип бәяләнергә хаклыларын сайлап алу аеруча сак эш итүне сорый.

«Дастан», «кыйсса», «хикәят», «хикәя», үзатамаларыннан тыш Идел буе татарлары үзләренең бүгенге көндә язма-китаби дастан буларак карала торган әсәрләрен еш кына «китап» сүзе белән дә атап йөрткәннәр. Әйтик, «Түләк китабы», «Йосыф китабы» («Китабы Йосыф»), «Кисекбаш китабы». Әлеге атама казан татарларында нәкъ менә китаби чыгышлы, ягъни шул ук сюжетка әдәби версиясе дә гаять популярлашкан романик дастаннарга карата ныгыган. Мондый эпик әсәрләрнең халыкның үзе тарафыннан китапка нисбәт ителеп, аның язма нигезле ядкяр булуын турыдан-туры искәртеп, «китап» дип аталуы – төрки-угыз язма эпосы «Китабы дәдәм Коркыт»тан килә торган һәм, әлбәттә, ислам йогынтысы тәэсирендә формалашкан традициянең күркәм чагылышы.

Дастаннарның исеме аеруча билгеле саналып, аеруча киң таралганнары хакында сүз барганда, безнең халыкта жанр атамасын бөтенләй төшереп калдырып, әсәр исеме белән генә атау яки әсәр исеме белән генә бастырып чыгару гадәте дә яшәгән. Мәсәлән, «Таһир-Зөһрә», Бүз егет», «Сәйфелмөлек», «Түләк» һ.б. текстлар шулай бирелгән.

Әмма, ХХ гасыр башы татар матбугатында нәшер ителгән дастаннар үрнәгендә фикер йөрткәндә генә дә, бу чорга инде кайсы әсәрне нинди үзатама белән атау мәсьәләсендә принципиаль кагыйдәләрнең булмавы ачыклана. Дастани ядкярнең китаби формада халыкта таралу процессында фольклорда мондый әдәби нечкәлекләргә игътибарның кайчандыр булу ихтималы гомумән бик аз. Бер үк текстның һичбер үзгәртүсез кат-кат басылып, басылганы берендә әле кыйсса, әле хикәят, хикәя, дастан яисә китап дип бирелүе дә шушы фикерне куәтли. Мәсәлән, «Каһарман Катил» дастаны «Каһарман хикәяте», «Кыйссаи Каһарман», «Каһарман китабы» дигән исемнәр белән мәгълүм булган, халыкта аны «Каһарман дастаны» дип тә йөрткәннәр. Шул ук текст әсәр исеме белән генә дә, ягъни «Каһарман Катил» дип кенә дә басылган.

«Кыйсса», «хикәят», «хикәя» исемнәре белән басылган (яисә күчерелгән) текстлар арасында принципиаль аермалар юк, бу әсәрләр барысы да эпос-дастан жанрына тулысынча сыеша. Фольклористика һәм әдәбият белеме тарихында бу терминнарның үзләренә генә хас билгеләрен дә үзгәрмәс һәм ныклы дип күрсәтеп булмый. Болар татар теленә иран, төрки-иран, гарәп-фарсы әдәбияты-мәдәнияте аша кереп урнашканнар, чыганак телдә белдергән мәгънәләрен күпмедер

дәрәҗәдә саклап калсалар да, татар эпик иҗатында аларның кулланылышына катгый таләпләр дә булмаган. Бу әлеге төшенчәләр белдергән мәгънәнең гасырлар дәвамында чыганагыннан ераклашып, татар җирлегенә генә хас традицияләргә хезмәт итә башлавыннан килә, дип билгели алабыз. Татар дастаннарына нисбәттә аларның үзләренә генә хас билгеләре бөтенләй югалып беткән дияргә дә мөмкин.

Татарларда сакланып калган иң күләмле, иң камил эпос-дастаннарның язма мәдәният белән дә тирән керешкән, фольклор кануннарына да буйсынган үзенчәлекле ядкярләр булуы мәгълүм. Алар төрле фәнни үзәк архивларында, аерым алганда, Татарстан Фәннәр академиясе Г. Ибраһимов исемендәге Тел, әдәбият һәм сәнгать институтының Язма һәм музыкаль мирас үзәге фондларында кулъязмалар һәм гарәп язулы басма китаплар рәвешендә сакланалар. Язуга дастан, кыйсса, хикәят, хикәя, китап исемнәре белән теркәлгән күпсанлы татар романик эпосы бүгенге көндә, бер жанр атамасына тупланып, «дастан» дип атала. Халык иҗаты билгеләренә ия булулары аларны эпос төшенчәсенә дә якынайта, шуңа да мондый төр иҗат китаби эпос-дастан категориясенә туры килә дә. Югарыда телгә алынган терминнарның, асылда, бер үк жанрны белдерүгә кайтып калуын ачыклау бу чор язма истәлекләрен романик китаби дастаннар буларак тикшергәндә килеп туган күп кенә мәсьәләләрне ачыкларга булыша. Бу терминнар бүгенге көндә татар теленең архаик лексикасын тәшкил итәләр, ягъни хәзер инде алар элекке мәгънәсендә жанр исеме булып яшәмиләр, шулай ук бу исемнәрнең халык әсәрләренең үзатамасы буларак та очравы билгеле түгел.

Казан татарларының төрле үзатама белән йөргән романик китаби дастан текстларын чагыштырулар түбәндәге нәтиҗәгә китерә: кулъязмаларга теркәлгән яисә китап булып басылып чыккан романик характерлы әсәрләр чыганакта «дастан» дип билгеләнмәгән, әмма алар эчтәлеге һәм формаль билгеләре белән бер үк жанрга карый. Әдәбият һәм язма фольклор чигендә торган мондый эпик әсәрләр, ничек аталган булсалар да, киң мәгънәсендә эпос-дастан төшенчәсенә туры киләләр. Алар Кол Галинең «Кыйссаи Йосыфы», Харәзминең «Мәхәббәтнамә»се, Хисам Кятибнең «Җөмҗөмә солтан»ы, Сәйф Сараиның «Сөһәйл вә Гөлдерсен»е, Мөхәммәдьярның «Төхфәи Мәрдан»ы кебек әдәби дастаннарга тартым, әмма алар янәшәсендә үзләренең күп кенә билгеләре белән аерылып торалар. Шул ук вакытта мондый төр әсәрләрнең сөйләмә характерда булмавы һәм тагын башка билгеләре аларны төрки традициясеннән килә торган «тере» эпостан да үзгә итә.

Әдәбият

Әдәбият белеме: Терминнар һәм төшенчәләр сүзлеге. Казан: Мәгариф, 2007. 231 б.

Большой Российский энциклопедический словарь. М.: Большая Российская энциклопедия, 2005. 1887 с.

Дастан Хатәм тай. Казан: Ун-т тип., Ш. Хөсәен нәшере, 1892. 83 б.

Ибраһимов Г. Әсәрләр. Сигез томда. Т. 5. Әдәбият һәм сәнгать турында мәкаләләр, хезмәтләр (1910 – 1933). Казан: Татар. кит. нәшр., 1978. 616 б.

Каримуллин А.А. Татарский фольклор. Аннотированный указатель литературы (1612–1981). В двух частях. Ч. I. Казань, 1993. 135 с.

Мәҗмугыл хикәят. Борынгы татар прозасы. Нәҗип Исмәгыйль күчермәсе. Казан: Татар. кит. нәшр., 1994. 446 б.

Мухаметзянова Л.Х. Татарский эпос: книжные дастаны. Казань: ИЯЛИ им. Г. Ибрагимова АН РТ, 2014. 380 с.

Татар энциклопедия сүзлеге. Казан: Татар энциклопедия институты, 2002. 830 б.

Шарипов А.М. Зарождение системы стихотворных жанров. Казань: Изд-во Казан. ун-та, 2001. 364 с.

Хөсәенова Гөлнирә Рәзиф кызы,

ТР ФА Г. Ибраһимов исемендәге Тел, әдәбият һәм сәнгать институтының халык иҗаты бүлеге аспиранты